

הנה מגיע חנוך לזין

ב־8 בנובמבר 1967, התפרסם ב"הארץ" מכתב קצרצר, תחת הכותרת "חתימות סופרים", מאת מחזאי ותיק בשם חנוך לזין. כך נאמר במכתב:

המחזה שלי "צילו של מלך" זכה בפרס המועצה הציבורית לתרבות ואמנות. כדי שלא להביא את הרבים לידי טעות בזהות כפולה של שמות, הריני מודיע שדברי השיר והסיפורת החתומים על ידי המשורר הצעיר חנוך לזין – אין להם כל קשר לח"מ. מעתה אביא דברי דפוס בחתימה: חנוך נ. לזי.

חנוך לזין (ח. נ. לזי)
תל אביב

ובכן, מחזאי מבוגר זוכה בפרס כלשהו, ומיד טורח להודיע ברבים כי הוא משנה את שמו, אותו נשא עשרות שנים, מאז נולד, מפני שמו של "המשורר הצעיר חנוך לזין", שבאותו חודש טרם מלאו לו עשרים-וארבע, ועד אותו יום התפרסם ב"הארץ", רק סיפורו "דינה העקשנית", כמעט במקביל לפרסום הפואמה "ברכות השחר", בכתב העת (מצומצם התפוצה), "יוכני", בעריכתם של נתן זך ואורי ברנשטיין. הקברטים הסאטיריים השערורייתיים טרם נכתבו, כך שלכאורה לא היתה לאף אחד סיבה של ממש לחשוב שחנוך לזין יש רק אחד.

לזין לא פירסם בכתבי העת הספרותיים שצצו באותם ימים, בניסיון מאומץ להדביק את רכבת "המהפכה של זך". אז ובהמשך, עד סוף ימיו, הדיר רגליו מחבורות ספרותיות כלשהן. ואף על פי כן, המכתב של המחזאי הוותיק איננו הסימן היחיד לשמועה שהילכה בעיר. כל מי שדיבר איתנו לקראת הכנת הכרך הזה סיפר על הידיעה הברורה ששרתה אז, כי "הנה בא הכישרון הגדול". לפרק הזה בחייו של לזין, כלומר לכתביו המוקדמים שהפכו אותו ל"שמועה מהדהדת", נקדיש את עיקר הגיליון הזה.

נו, פתרת כבר את החידה הזאת, חנוך לזין? שאל אותי בשלב כלשהו של העבודה הממושכת על הכנת הגיליון הזה בן-חיל (גראָבן) יפת, שהיה חבר קרוב של לזין בזמן לימודיהם בבית הספר התיכון עירוני א' (ערב), ואחר כך חלק איתו ידירות בגבעתיים ובבתיים. ובכן לא, עדיין לא פתרת.

תחילה לא הבנתי כיצד לנסח את החידה, שהרי את "את ואני והמלחמה הבאה" ראיתי בהיותי חייל ונפעמתי. אחר כך הכרתי את לוין עצמו בעיצומה של שערוריית "מלכת אמבטיה", וכבר אז היה בעיני גאון. אבל רק כאשר אספנו את החומרים לגיליון זה הבנתי מהי ה"חידה" שיפת התעקש עליה. חידת המהירות שבה צמח לוין מנער אלמוני, שלא כתב שירים או סיפורים לעיתון בית הספר, או לאחד מעיתוני הילדים, ולא כתב מערכונים למסיבות בית הספר, ולא היה חבר בתנועת נוער, ולא היה "ועדת התרבות של הקן", ולא "רצה להיות משורר", ולא שלח שירים לנערות שאהב, ובכל זאת, בתוך שנים ספורות, היה ליוצר המרכזי של דורנו.

וכך, חרף העבודה הרבה והשעות היקרות שהקדישו חבריו לתיכון ומקורבים אחרים כדי להשיב לשאלותינו על ראשית דרכו, לא כתבנו ביוגרפיה של חנוך לוין הצעיר. לא מצאנו דרך לעקוב אחרי הפרטים החשובים בלי להיסחף אחר אגדה מסוג "תמיד ידענו שהוא גאון". לכן, במקום הביוגרפיה המתוכננת, בחרנו לעקוב אחר תחילתם של חיי היצירה שלו. התעקשנו לאסוף כתבי יד, קטעים שלווין עצמו הדפיס במכונת כתיבה וחתם עליהם, כלומר קטעים שהיו מוכנים, מבחינתו, לפרסום.

לא הדפסנו את מה שכבר פורסם בספרים. לא פירסמנו חומרים שידענו כי לוין אסר על כינוסם (כמו פואמות מוקדמות, שהתפרסמו בכתב העת "סימן קריאה", ולוין בחר במוצהר לא לכלול אותם בספר שיריו, "חיי המתים"). הסיפורים המתפרסמים כאן ראו אור בעיתונים שלווין לא הצליח למצוא עותקים שלהם בימי חייו, וחשב כי אבדו לו לעד. ממש כך אירע לגיליונות "דרבן", משנות לימודיו באוניברסיטת תל אביב, ב־1965 ו־1966, גיליונות שבהם כתב וערך את "דף האחוריים של חנוך לוין", הטור הסאטירי שנזכר בכל כך הרבה מקומות, אבל מעולם לא כונס בספר או קיבל התייחסות רצינית. והרי דווקא בעמוד הזה פירסם לוין לא רק את הסאטירות הראשונות שלו, אלא גם את הסיפורים הקצרים והשירים הראשונים שלו. רובם הגדול ראוי לכינוס.

כללנו כאן גם טיוטות שלווין שמר בתיקי המחזות השונים, כלומר בחר שלא להשמיד, מן הסתם מתוך הנחה שחוקריו יגיעו אליהם ביום מן הימים. חשוב לזכור שהתיקים שלווין השאיר ממוספרים ומסודרים מאוד: הם כוללים תמונות שהושטו ממחזות, טיוטות, מכתבי תודה של שחקנים, צופים או מעריצים. והיו מסמכים שבחר להשמיד, כמו למשל ספרי בימוי. קטעי עיתונות הוא לא שמר, ובדרך כלל גם לא קרא. חברים היו קוראים באוזניו את הביקורת בטלפון, ודי היה לו בכך. בחרנו לפרסם סצינה אחת שהשמיט ממחזה אך שמר, ועוד שתי טיוטות

בשלבי התפתחות שונים, שיש בהן להאיר את עולמו של לוי. יוצא מן הכלל הינו ציטוט נרחב מתוך הסצינה הראשונה של המחזה הראשון של לוי. יוצא מן הכלל הינו מחזה אותו גנז וביקש ממקורביו להשמיד. תפקידו להדגים משהו מתחילת הדרך, משהו מהאתגר הגדול שלקח על עצמו ב־1966: לכתוב קומדיות.

האיסוף והמעקב הוביל לקובץ שונה מזה שהנחנו שנקבל, או לפחות הנחתי אני, בתחילת הדרך. חשבת, למשל, שלוי, למרות שלוש הסאטירות הגדולות שלו מראשית הדרך, ביסודו לא היה מחזאי פוליטי (וכך כתבתי גם בעבודת הדוקטור שלי משנת 1999, על הקומדיה הלוינית). מן החומרים הסאטיריים שהבאנו כאן עולה כי לוי לא רק היה אדם פוליטי, ולא רק שהכתיבה הפוליטית הובילה אל השלב הבא של כתיבתו – הקומדיות, אלא שלוי היה רדיקלי בהרבה מחבריו דרכם הגיע לכתיבה הפוליטית, הסטודנטים הקומוניסטים באוניברסיטת תל אביב.

חנוך לוי נולד ב־18 בדצמבר 1943, וגדל ברח' ראש פינה ליד התחנה המרכזית. הוא למד בשכונתו בבית הספר הדתי ע"ש יעבץ, וניסה ללמוד בתיכון צייטלין, אך עזב ולמד בתיכון־ערב. אחרי הצבא הלך ללמוד באוניברסיטה, וכוכבו דרך במהירות גדולה. הוא מת ב־18 באוגוסט 1999, ו' באלול תשנ"ט. מבניו ביקש לומר עליו קדיש בתאריך העברי, כמו שעשה הוא על קבר הוריו.

עוד אשב לכתוב את הביוגרפיה שלו.

יצחק לאור

